

ZINNER TIBOR:

„VISZONYLAG KEVÉS A FIZIKAI MEGSEMMISÍTÉSEK SZÁMA”

ADALÉKOK BISZKU BÉLA PORTRÉJÁHOZ

Az 1944 decemberét követő időszak egészére jellemző sajátosság, hogy létezett az „500 szavas” pártzsargon,¹ egy sajátos nyelvezet. Ez azt jelentette, hogy az illetékes szövegszerkesztők, a Magyar Kommunista Párt, a Magyar Dolgozók Pártja (MDP), majd a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) „nyelvészei” a legiszonyúbb következményekkel járó, különböző szintű határozatokat is úgy fogalmazták meg, hogy azok stiláris fordulatai a közvélemény előtt ugyan rejtve maradtak, de az illetékes végrehajtók, az államszervezet – a végrehajtás és a jogszolgáltatás – képviselői számára egyértelmű volt tartalmuk. Ha a határozathozók biztosak akartak lenni abban, hogy a legfelsőbb pártszinten szavazók álláspontját meg is értsék azok, akikre a végrehajtás hárult, akkor egy-egy, akár egyszerre több, az illetékes területet „felügyelő” pártvezető szakmai aktívát tartott, ahol az érintettek előtt kifejtették a „vonalat”, az iránymutatás lényegét. Erre ékes példa az 1957. február 4-én tartott országos ügyészi értekezlet, ahol Marosán György és dr. Münnich Ferenc is felszólalt.²

Ezeknek a stiláris fordulatoknak keletkezésében, illetve folyamatosságában Kádár János meghatározó szereppel bírt. A kezdetektől a korábbi, ’56 októberéig terjedő időszakban mind a legfelsőbb állami, mind a párttestületekben kimagasló pozíciókat töltött be a hatalomgyakorlók egyikeként. Aktív szerepet játszott a különböző törvénysértésekben, például 1949 júniusában Rajk László egyik „meghallgatója” volt az MDP egyik főtitkárhelyetteseként és egyúttal hivatalban lévő belügyminiszterként. Erről a büntetőeljárásról utóbb az MDP testületi ülésén határoztak szerepvállalásával, majd a nemzetközi következmények alakításába, a Kominform Magyarország, Galyatetőn tartott ülésén felszólalásának, főként Csehszlovákia számos vezető

¹ Ságvári Ágnes: *Mert nem hallgathatók. Egy jó házból való pártmunkás emlékei*. Budapest, Magyar Hírlap Könyvek, 1989. 154–156.

² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) M–KS–288. f. 30/1957/12. ö. e.

politikusát utóbb sújtó tartalmával is aktívan belefolyt.³ Ezt a múltját egyfelől a vonatkozó, őt leleplező iratoknak részben megsemmisítésével, illetve kutathatatlanná tételével igyekezett palástolni. Másfelől 1956. november 4-e után, nem kívánván a restaurált hatalom első embereként hasonló helyzetbe kerülni, ódzkodott a szó szerinti jegyzőkönyvektől, vagy egyáltalán az utasítások, parancsok papírra vetésétől. Ezzel tudatosan megakadályozta vagy rendkívül megnehezítette azt, hogy – miután ő elhunyt – utóbb a vele egy húron pendülőkkel szemben is fel lehessen lépni, számon kérve az intézkedéseket. Két esetben azonban tetten érhető: vélhető, hogy akarata ellenére, de elszólta magát.

A Budapesten tartózkodó szovjet pártvezetők Moszkvába küldött táviratukban citálták az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottság (IKB) ülésén 1956. december 2-án felszólalt Kádár legfontosabb mondatát: „ennek az ellenforradalomnak teljesen világos a célja: a Magyar Népköztársaság államrendszerének megdöntése, más szavakkal a proletárdiktatúra megdöntése Magyarországon”. Még azt is hozzátette az első titkár, „ha megengedjük, hogy a zűrzavar tovább tartson, játszi könnyedséggel tudja a munkástömegeket a legsúlyosabb kérdésekben megmozgatni és harcba vinni a proletárdiktatúra ellen az ellenforradalom – ahogy ma teszi”.⁴ Az „ahogy ma teszi” ellenpontját az elfogadott határozat tartalmazta: „a kommunistáknak most elsősorban türelmes felvilágosító munkával, meggyőzéssel, az ellenség leleplezésével és politikai elszigetelésével – s ha kell, fegyverrel is – küzdeniük kell az ellenforradalmi veszély ellen”.⁵ A legfelsőbb politikai döntéshozó testület – aminek Biszku Béla tagja volt – nem zárkózott el, hanem lehetővé tette a fegyverek alkalmazását. Ugyanis nem engedhető meg, hogy „a zűrzavar tovább tartson”. A „fegyverrel” szó az előterjesztett határozati javaslatban nem volt benne.

Az első titkár az összegzésekor a munkástanácsok, és külön a Nagy-budapesti Központi Munkástanács ügyét is elővette. A nagy-budapesti esetében „ezt úgy kell utasításba adni, hogy mindkét irányú intézkedések szükségesek: politikai és repressziós jellegű intézkedések, becsületes embereket válasszuk le [...] semmi szín alatt ne vonjuk őket represszió alá”.⁶ Ez alkalommal Kádár megnyilatkozásai ritka kivételként fogalmazott. Ami itt „az utasítás”, az a katonáknál „a parancsok” felelt meg.

³ Zinner Tibor: „A nagy politikai affér”. *A Rajk–Brankov-ügy*. I. köt. Budapest, Saxum, 2013. 323–372. és II. köt. Budapest, Saxum, 2014. 40–58 és 319–321.

⁴ *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*. I. köt. 1956. november 11.–1957. január 14. Budapest, Intera Rt., 1993. 143. Szerk. és a jegyzeteket írta: Némethné Vágyi Karola és Sipos Levente. A bevezető tanulmányt írta: Sipos Levente.

⁵ Molnár János: *A Nagy-budapesti Központi Munkástanács*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 115. és 117.

⁶ MNL OL M–KS–288. f. 4/3. ö. e. 125.

Kádár 1957. február 26-án, az IKB ülésén, referátumában azt mondta, hogy „korábban kormányozni egyszerűbb volt. Arról volt szó, hogy kaptunk egy jelentést, hogy a Corvin-közben még mindig lőnek, megmondottuk, hogy menjen ki megfelelő számú katona vagy egyéb erők, és lőjenek vissza. Vagy mondták, hogy tüntetés van, kiadtuk az utasítást, menjenek oda, és verjék szét őket.”⁷

Meggyőződésünk, hogy ezektől a kivételektől eltekintve a félrevezető megfogalmazásokkal teli felszólalásokat, határozatokat tartalmazó, hivatalosnak tekinthető jegyzőkönyvek főként azokat, akik nem éltek vagy fiatalok voltak a történetek idején, tévútra vezetik a diktatúra e sajátos kifejezőmódjával készült iratok elemzésekor. Mindezeket egy hosszabb és egy rövidebb példán keresztül mutatjuk be, annak függvényeként, hogy miként tért el egymástól, miként nyert megfogalmazást a represzió, a kádári megtorlás idején az irányítás a joggyakorlatban és a karhatalom alkalmazásakor.

A jogszolgáltatás területén a mozzanatok, azok láncolatát a politikai döntési folyamat feltárásával, annak több dokumentumával, benne Biszku és Kádár egy-egy megnyilatkozásával, és azok immár nem a pártberkekben, hanem az államéletben ható következményével érzékeltetjük. 1957 októberének utolsó napján 19 178 személy volt őrizetes, közülük 13 585 elítélt. A politikai jellegű büntettek elkövetése miatt halálra ítélt 180-ból 110 személyt kivégeztek.⁸ Biszku 1957. december 10-én felszólalt az MSZMP Központi Bizottsága (KB) Politikai Bizottságának (PB) ülésén. A büntetőpolitikai egyes kérdéseiről tartott előterjesztés vitájának bevezetőjét ugyanis nem a két másik előterjesztő – a legfőbb ügyész, dr. Szénási Géza és az igazságügyi tárca vezetője, dr. Nezvál Ferenc⁹ –, hanem ő tartotta.

A belügyminiszter többek között a következőket mondta: „[...] »mi Nezvál elvtárssal kaptunk korábban a Politikai Bizottságtól megbízást a jelentés elkészítésére [...]. A kérdés azért merült fel, mert egyrészt túlszűfolttság van a börtönökben. A másik ok, amiért ezt a jelentést be kellett hozni a Politikai Bizottság elé, hogy az ellenforradalmi szervezkedés bűnöseinek felelősségre vonásánál, a politikai jellegű bűncselekményeknél sok az enyhe ítélet, és viszonylag kevés a fizikai megsemmisítések száma.¹⁰ A kérdés úgy merült fel, hogy bizonyos eseteknél enyhíteni, vagy meg kell

⁷ A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei II. köt. 1957. január 25.–1957. április 2. Szerk. és a jegyzeteket készítette: Némethné Vágyi Karola és Urbán Károly. A bevezető tanulmányt írta Urbán Károly. Budapest, Intera Rt., 1993. 159. és 161.

⁸ MNL OL M–KS–288. f. 5/54. ö. e. 39–45. Előterjesztés, 1957. december 7.

⁹ Az igazságügyi tárcának 1956. december 29-étől megbízottként, majd 1957. május 9-étől miniszterként vezetője.

¹⁰ A belügyminiszternek ez a megfogalmazása 1992-től vált ismertté – bár nem köztudottá –, főként jogászai és történészi körökben. Akkor jelent meg a dr. Solt Pál, a Legfelsőbb Bíróság elnöke által vezetett szerkesztőbizottság – dr. Horváth Ibolya, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János és dr. Zinner

szüntetni az ítéleteket, ugyanakkor pedig intézkedéseket kell tenni, hogy az ellenforradalmi szervezkedésért a bíróságnak átadott személyek ügyében a bűncselekményeknek megfelelően súlyos ítéletek szülessenek.«¹¹

Minderről vita folyt, Kádár is felszólalt, felidézzük belőle visszatekintését. 1956 „[...] novemberben vagy 1600 fasisztát a másvilágra kellett volna küldeni,¹² decemberben már úgy nem lehetett volna, januárban még kevésbé, és mennél tovább megyünk, annál kevésbé. A lehetőségek kezdetben voltak a legjobbak, később gyengültek, az erőink viszont akkor voltak a legziláltabb állapotban.»¹³

Kádár nevét, azaz az ősforrást le nem írva, a december 31-én aláírt határozatban mindez ekképp olvasható: „[...] a bűnüldöző és igazságügyi szervek munkáját november 4-e után az ingadozás jellemezte, mert a még fegyveresen aktív ellenforradalommal szemben nem léptek fel határozottan. November–decemberben, amikor a legkeményebben kellett és lehetett volna megsemmisítő csapást mérni az ellenforradalomra, szerveink zilált állapotban voltak.»¹⁴ Az ülésen elhangzottak és a szigorúan titkos határozat formájában rögzítettek már személytelenné tették a múltat, a felszólaló kilétét jótékony homály fedte el. Arról nem beszélve, hogy a határozatot 1958. január 6-án titokban módosították, és annak „[...] teljes szövegét a PB tagjain kívül csak a három érdekelt miniszter [sic! – a legfőbb ügyész miniszterre „lépett elő” – Z. T.] és az Adminisztratív Osztály kapja meg, míg a megyei pártbizottságok első titkárainak a mellékelt Tájékoztatót küldjük ki.»¹⁵

Az MSZMP KB PB ülése után, december 12-én elkészült a jelzett tájékoztató is, amire ráírták, hogy „Szigorúan titkos! Szó szerint nem ismertethető”. Ebben olvas-

---

Tibor (dr. Solt Pál et al.) – összeállításában, a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó (KJK) gondozásában készült könyvsorozat nyitó kötetében, az *Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez* (a továbbiakban: *Iratok*) 1. köt. 616. oldalán. (Eredeti: MNL OL M–KS–288. f. 5/54. ö. e. Jegyzőkönyv, 1957. december 10. 7–8.)

¹¹ Zinner Tibor: *A kádári megtorlás rendszere* (a továbbiakban: Zinner Tibor: *A kádári megtorlás*), Budapest, Hamvas Béla Kulturakutató Intézet, 2001. 295. o. (Eredeti: MNL OL M–KS–288. f. 5/54. ö. e. Jegyzőkönyv az MSZMP KB PB üléséről, 1957. december 10.)

¹² MNL OL M–KS–288. f. 4/1. ö. e. 6. Kádár minderről az IKB első ülésén, 1956. november 11-én már így foglalt állást: „a mostani helyzetről, valamint a fegyveres harcról: összeszedtem valami beszédet, amit ma elmondtam és ott bizonyos jellemzést adtam, ami megfelel a valóságnak. Harcban álló nagy fegyveres csoportok most nincsenek, bunkerekben, pincékben egyesek vannak. Azt mondják a hozzátérők, hogy amit most nagyon gyorsan el kellene végezni, az nem katonai feladat.” A beszédnek ennél a részénél váltottak a gyorsírók, mert Kádár mondandójának folytatást így örökíti meg a jegyzőkönyv gépelt szövege: „[...] de amit el kell végezni alapvetően nem katonai feladat. Részben hatalmi feladat honvéd, rendőr vagy munkásőrséggel megerősített magyar egységek feladata.” (MNL OL M–KS–288. f. 4/1. ö. e. 7. o.)

¹³ Zinner Tibor: *A kádári megtorlás*, 109. és 305.

¹⁴ Uo. 318.

¹⁵ Uo. 324. (Eredeti: MNL OL M–KS–288. f. 30/1957/11. ö. e. 112–113. Feljegyzés, 1958. január 6.)

ható – többek között – az, hogy „[...] az elért eredményekből és a még meglévő hiányosságokból levonva a megfelelő tanulságokat és következtetéseket, el kell érni, hogy a kormány büntetőpolitikájának végrehajtása elvileg helyes, egységes és következetes legyen, s így hathatósan szolgálja a proletárdiktatúra rendszerének állandó erősítését és fejlesztését, a szocialista törvényesség megszilárdítását.

Ennek érdekében:

1./ Kérlelhetetlen vasszigorral kell érvényesülnie azokkal az osztályidegen, deklasszált, huligán elemekkel szemben, akik ellenforradalmi bűncselekményeket követtek el. Az ilyen elemek cselekményei megítélésénél az osztályhelyzet súlyosbító körülményként jelentkezik.

2./ A törvény teljes szigorával kell büntetni azokat a dolgozó osztályhelyzetű személyeket, akik az ellenforradalom alatt vagy a jövőben osztályukat elárulva, főbenjáró, súlyos ellenforradalmi bűncselekményeket követtek, illetve követnek el.”¹⁶

A kiszabandó büntetések mértékét illetően egy új „Büntetőtörvénykönyv” lépett hatályba.

Mi lett ennek a határozathozatali eljárásnak, az MSZMP KB PB ülésén megtárgyalt előterjesztésnek a következménye, hogyan folytatódott a kódolt nyelvű határozatnak az útja az érintett jogászokig, a bírák részére tartott elnöki értekezletig? Az MSZMP KB PB 1957. december 10-én tartott ülésén elhangzottakat rögzítő jegyzőkönyvből nyomon követhető, mi lett végül a kijegecesedett álláspont. Az előterjesztés tartalma, szóbeli kiegészítése és a hozzászólók megnyilatkozásai ismertek. A határozat végső szövegét hosszas, főként az aláírók közötti nézetkülönbségből fakadó vita után elfogadták, 1957. december 31-én mindhárman – az előre gépelt nevek fölött attól eltérő személynévvel ugyan, de – aláírták. Alig egy hét múlva ennek a szigorúan titkos határozatnak a szövegét egy feljegyzés következményeként módosították. Ezt az újabb határozatot még az MSZMP KB tagjai elől is eltitkolták. Az ülésen még nem végső szövegezésű, de elfogadott határozat tartalmáról az MSZMP megyei első titkárainak tájékoztatót küldtek. Külön felhívták a figyelmet arra, hogy ennek a tájékoztatónak a tartalmát a helyi korifeusok „szó szerint” nem ismerhetik meg. A *Tájékoztató* ötödik pontjából idézzük, hogy az előbbieken jelzett, osztályszempontok alapján folytatandó megtorló ítélkezést, „a fentiekben vázolt büntetőpolitikai irányelveket a jelenleg folyamatban lévő büntetőügyeknél már érvényesíteni kell, és ennek megfelelően a szükséges intézkedéseket az illetékes állami szerveknek meg kell tenniük”.¹⁷

¹⁶ *Iratok*, 1. köt. 613. (Eredeti: MNL OL M–KS–288. f. 5/54. ö. e. 46–47.)

¹⁷ Zinner Tibor: *A kádári megtorlás*, 326.

Ezért vált szükségessé 1958. január 13-án a Legfelsőbb Bíróságon, a bírósági elnökök részére tartott értekezlet. Miként egy esztendővel korábban február 4-én dr. Szénási, Marosán és dr. Münnich iránymutatást adott az ország büntető szakterületen tevékenykedő ügyészeinek, most a bírák kaptak útmutatást. Ez annak a szellemnek felelt meg, amelyet utóbb, 1958. november 1-jén Földes László így fogalmazott meg a KB tagjai előtt: „[...] a párt eszmeileg, politikailag szembeszáll azzal a hamis jelszóval, hogy »magyarok, ne bántsuk egymást«. [...] Mindenütt egyformán megfelelően érvényesülni kell a párt politikájának.”¹⁸

Az MSZMP KB PB határozatának érvényesülését a bíraskodásban – egy ismeretlen személy előadását követően – a három nappal korábban készült, negyven példányban szétosztott tájékoztatóval kívánták megoldani az elnöki értekezleten. Ebben olvasható, hogy „[...] munkánk legnagyobb gyengéje az, hogy ma sem érvényesül elég következetesen pártunknak az a politikája, mely a törvény teljes szigorának alkalmazását követeli meg a súlyos ellenforradalmi bűncselekményt elkövető osztályidegen, deklasszált és huligán elemekkel, nemkülönben azokkal a dolgozó osztályhelyzetű személyekkel szemben is, akik az osztályukat tudatosan elárulva, főbenjáró bűncselekményeket követtek el. [...] Az ismertetett párthatározat megköveteli, hogy a bűnüldözés élet az eddiginél sokkal következetesebben az osztályidegen, deklasszált, huligán elemek által elkövetett ellenforradalmi bűncselekmények üldözésére kell irányítani.

A fegyveres harc és más ellenforradalmi megmozdulások kezdeményezői, vezetői, valamint azok a résztvevők, akik mint az államrendünk ellenségei tudatosan törekedtek annak megdöntésére, semmiféle kíméletet nem érdemelnek.

A lumpenproletár, a huligán elem, a dologkerülő minden társadalmi rend veszélyes ellensége. [...] Velük szemben is a legkíméletlenebbül kell fellépni. Osztályhelyzetre való tekintet nélkül szigorúan kell büntetni azokat is, akik az ellenforradalom adta lehetőségeket kihasználva, gyilkosságot vagy bosszúból és más aljas indokból súlyos erőszakos bűncselekményeket követtek el. [...]

Összefoglalva: *Elnök Elvtársak legfontosabb tennivalója annak biztosítása, hogy a súlyosabb megítélésű ellenforradalmi bűncselekményekkel vádolt személyekkel szemben a bíróságaink gyors, de alapos tárgyalás eredményeként – megalapozott tényállás alapján – kemény ítéleteket hozzanak* [eredeti kiemelés – Z. T.]. Több ezer halott és több mint 20 milliárd anyagi kár mellett fel nem becsülhető erkölcsi károsodás érte a hazánkat és az egész szocialista tábort az októberi ellenforradalom során. Ehhez az erkölcsi és anyagi kárhoz kell arányosítani a tudatos ellenforradalmárokkal szemben a törvényes keretek között kiszabható büntetés nagyságát. [...]

¹⁸ Uo. 338–339.

Rendkívül komoly tennivalók várnak tehát az Elnök Elvtársakra, akiket kérünk, hogy intézkedéseiket a párt megyei (fővárosi) intéző bizottságával egyetértésben hajtsák végre, miért is a helyes és egyöntetű politikai szempontok kialakítása érdekében e munka megkezdése előtt a pártbizottsággal alaposan tárgyalják meg a közös utasításban¹⁹ foglaltakat.

Kérjük az Elvtársakat arra is, hogy a közös Utasításban foglaltakat tárgyalják meg értekezlet keretében – a helyi problémák feldolgozásával – a megyei bíróság és a megyei székhelyen levő járásbíróság bíráinak és a járásbíróságok elnökeinek együttes jelenlétében.

Elnök Elvtársak feladata most már az, hogy a párthatározat helyes végrehajtásával gondoskodjanak az igazságszolgáltatásban tapasztalt hibák kijavításáról, és elejét vegyék annak, hogy a határozat nyomán az ellenséggel szembeni megbékélés, vagy pedig valamiféle kegyelmi hangulat alakuljon ki. Újból és nyomatékosan hangsúlyozzuk, úgy dolgozzunk, hogy az elkövetett hibák kijavítása után még jobban féljenek tőlünk az ellenségeink. Velük szemben következetesen érvényesüljön a proletárdiktatúra elnyomó funkciója, ugyanakkor pedig a megtévedt vagy a jó szándékú megtévesztett dolgozó érezze, hogy a Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány megértést tanúsít még a kisebb bűneivel szemben is.”²⁰

Valamennyi pártokumentum és az állami szervezetben keletkezett irat tartalma önmagáért beszél. Félreérthetetlenül jelzi, hogy szűkebb körben nem voltak szégyenlősek a megnyilatkozók, de az ország közvéleménye előtt – beleértve még a legfelsőbb párttestületek tagjait és vezetőit is – már kizárólag burkolt formában, sajátos nyelvezettel közölték utasításaikat, elvárásaikat. Ebből fakad, hogy az annak idején leírtak és a valóság gyakorta nem voltak beszélő viszonyban egymással. Azt hallgatták, fedték el sajátos nyelvezetük, „az 500 szavas” pártzsargon révén, amit szerettek volna, s úgy nyilatkoztak meg – félrevezető módon –, hogy csak utólag, a történetek bekövetkezése után lehetett felismerni a mélyben rejlő szándékaikat.

A párthatározat állami útra terelését érzékeltető tájékoztató tartalma jelzi, hogy miként tudatták mindezt a járásbírósági elnökökkel, rajtuk keresztül az ország valamennyi büntetőbírájával. Úgy, hogy a helyi párttestületekkel történő egyeztetést is

¹⁹ Uo. 340. Miután a „megtévedt dolgozó” fogalmát írásba foglalták, nem tehettek mást, mint azt, hogy a belügyminiszter, az igazságügyminiszter és a legfőbb ügyész együttes, közös utasítást bocsátott ki. Ebben rögzítették, hogy „a büntetőeljárás során az osztályhelyzet megállapításánál” kit kell osztályidegennek tekinteni. *Iratok*, 4. köt. Budapest, KJK, 1995. 793–801. Szerk.: dr. Horváth Ibolya, dr. Solt Pál, dr. Szabó Győző, dr. Zanathy János és dr. Zinner Tibor. Az igazságügyminiszter, a belügyminiszter és a legfőbb ügyész 103/1958. sz. közös utasítása a büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről, 1958. január 8. (Eredeti: LB Elnöki Irattár, 1958 El. I. B. 16.)

²⁰ Uo. 343–346. és 351. Közzétéve: *Iratok*. 4. köt. 803–821. Írásos tájékoztató, 1958. január 13. (Eredeti: LB TÜK 1958. El. XVI. C. 1.)

előírták. Így valósultak meg Biszkunak az IKB 1956. november 11-én tartott ülésén elmondott szavai arról, hogy a „pártnak irányítani kell, de nem formálisan”.

Senkinek sem kötötték az orrára 1957. december 10-e – az MSZMP KB PB aznapi ülése – után, hogy még az ott elfogadott határozatot követően, de még végső szövegének aláírását megelőzően miként adott a KB az 1957. december 21-én tartott zárt ülésén „szabad folyást” a Nagy Imre-csoport tagjaival, a titokban Romániából áprilisban hazaszállított kormányfővel és társaival szemben indított büntetőeljárásnak. Azért, mert „a büntetőpolitikai irányelveket a jelenleg folyamatban lévő büntetőügyeknél már érvényesíteni kell”.²¹ Miután az 1957. december 31-én aláírt párthatározatról a legfelsőbb ítélkező testület bírái is értesültek – őket is meghívták az 1958. január 13-án tartott tanácskozásra –, dr. Vida Ferenc tanácsvezető okkal mondhatta a Bartók Rádióban a rendszerváltoztatás idején, hogy Nagy Imre és társai büntetőperében a négy halálos ítélet meghozatalára, majd kihirdetésére nem kapott utasítást senkitől. A már hónapokkal korábban, Biszku belügyminiszter, 1957. szeptemberi moszkvai útja során megvitattott, és érdemben ott nem ellenzett vádirat tartalma nem tért el az 1957. december 12-ei tájékoztatótól, az 1958. január 8-ai közös utasítástól és a január 13-án tartott elnöki értekezleten kinyilvánított óhajoktól, az MSZMP KB PB 1957. december 10-i, határozatába foglalt „parancsától”.

Ami a párthatározat tömeges következményét illeti, az ’56-tal összefüggő különböző cselekmények miatt további 115 személyt végeztek még ki 1961 nyaráig, így a forradalom és a szabadságharc bíróságok által halálra ítélt és kivégzett áldozatainak száma 228 személy. A bűnösként elmarasztaltak száma végül meghaladta a huszonhat-ezret.²² 1945-ben a későbbi igazságügyi tárcavezető, dr. Ries István ügyvéd úgy fogalmazott a tételesen megkülönböztetett háborús és népellenes büntettek gyanúsítottjainak felelősségre vonásakor, hogy a népbíráskodással lehetővé válik a gyors és teljes elégtételnyújtás. „A nemzet pere megrontóival szemben, voltaképpen egy per, mely technikai szempontokból bomlik különböző perekre.”²³ Nem történt ez másképp 1957. december 10-e előtt és után sem. A fennmaradt iratok jóvoltából itt hosszabban feltárt összefüggésrendszer ritka kivételnek mondható.

A mindennapokban, főképp a kezdetekben kevésbé dokumentálták a történeteket. Főként azoknál a szervezeteknél, szerveknél, ahol a pártvezetés nem kért, hanem parancsok és függelmi viszonyok érvényesültek. És megvalósult Kádárnak a kérése is. Ő az első apparátusi értekezleten, az 1956. november 13-án tartott aktíván – mi-

²¹ Zinner Tibor: *A kádári megtorlás*, 326.

²² Uo. 421.

²³ Zinner Tibor: *A magyarországi népbíráskodásról – a XXI. századból visszatekintve*. In: *Pártatlan igazságszolgáltatás vagy megtorlás. Népbíráóság-történeti tanulmányok*. Szerk. Gyenesei József. Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, 2011. 145.

ként Ságvári idézi – azt mondta, hogy „»még egyszer nem csináljuk, hogy minde- nért, ami ebben az országban történik, a párt a felelős«”.²⁴ Amiről nem keletkezett írásos dokumentum, az kutathatatlanná, ezért tagadhatóvá vált, és mint kiváltó ok nem támaszthatja alá az okozatot. Az MSZMP IKB és Ideiglenes Intézőbizottság (IIB) tagjai tettek is ezért. Így jelenthette ki Czinege Lajos 1994-es tanúvallomásá- ban, hogy központi tűzparancs nem volt, másfelől „központi párt döntés, felsőbb szintű döntés nem volt arra nézve, hogy a megyei pártvezetők a karhatalom felett diszponáljanak”.²⁵ Igazat mondott az MSZMP IKB Adminisztratív Osztálynak egy- kori osztályvezetője?

Második példánk erre tér ki, két vonatkozásban, a karhatalom világából. Az 1956. november 6-án felállított Katonai Tanács létrehozására az MSZMP első titkára Uszta Gyula vezérőrnagyot kérte fel, előző nap Szolnokon. A Fegyveres Erők Minisztériumát a november 7-én esküt tett Forradalmi Munkás–Paraszt Kormány (FMPK) tagjaként dr. Münnich vezette, katonai vonalon Uszta volt az első alárendeltje. A miniszter és a több, állami és pártfunkciót betöltő Kádár az első pillanatoktól közvetlenül irányí- totta munkájukat, miként arra utóbb a minisztérium belügyi vonalát vezető, Usztával azonos szintű Tömpe István 1970-ben emlékezett.²⁶

A Katonai Tanács 1956. december 4-én tartott üléséről rövidített jegyzőkönyv készült. Az IIB november 21-én hozott határozatával oda delegált képviselője, Földes László a frissen restaurált proletárdiktatúrával szembeni tüntetések, sztrájkok és egyéb hírek birtokában nem kevésszer agresszívebb lépésekre nógatta valamennyi jelenvoltat. A hatás nem maradt el, mert az ott felszólalt Horváth Mihály vezér- őrnagy hozzászólásából és az arra adott válaszokból felsejlik az összefüggések lán- colata.

A kiindulópont a kettős hatalomból fakadó veszélyhelyzet dramatizálása volt, ezért az MSZMP az általa létrehozott karhatalomtól segítséget kért, az pedig ezt tel- jesítette. A láncolat – a sajátos pártutasítástól a feladat-meghatározásba sűrített parancsig – majdnem a lövések eldördüléséig nyomon követhető a jegyzőkönyvből, amelyből már kiérződik a jövő tragédiája: miképp kell egy parancsot előkészíteni, majd végrehajtatni. Ehhez semmi más nem kell, mint egy jól megszervezett provoká- ció, de nem a vörös zászlóval tüntető párszáz, Biszku és Gáspár Sándor irányításával kiterelt, a hatalom mellett ágáló gyári- és pártmunkással szemben; Hanem épp for- dítva, az általuk, sértő skandalásukkal az utca emberéből kiváltva az ellenérzéseket.

²⁴ Ságvári Ágnes: i. m. 117. Eredeti: MNL OL M–KS–288. f. 9/1956/1. ö. e. 14. Jegyzőkönyv az MSZMP aktív üléséről, 1956. november 13.

²⁵ Fővárosi Bíróság 16. B. 768/1994. Tárgyalási jegyzőkönyv, 1994. szeptember 20. 99–103.

²⁶ *Politikátörténeti Intézet Levéltára 867. fond 2/t-32. Tömpe István visszaemlékezései, II. 1970. január 16. 55.*

Így nyílik ugyanis lehetőség arra, hogy az ő „támadásukkal” szemben a jogos önvédelemre, az ellentámadásra, a karhatalom fegyveres fellépésére lehet hivatkozni. A jegyzőkönyv szerint Horváth többek között azt mondta, hogy a Katonai Tanács, „[...] a vezetés tudatában van annak mi a feladat. [...] Nagyobb csoportokat kell kiküldeni, akik képesek felszámolni az ellenforradalmárokat.” Kérdezte is, „hogyan ítélik meg a pk-ok [parancsnokok – Z. T.] a helyzetet, hajlandók-e tüzelni a tömegekre, különösen ha fegyvert látnak?

Feladatuk²⁷ kell adni a karhatalmi ezredparancsnokoknak, hogy készítsék fel a tiszti ezredeket a várható eseményekre. [...] össze kell hívatni a század- és szakaszparancsnokokat [...].”

Pesti Endre ezredes megnyugtatta: „[...] a tiszti ezred 80%-a teljesíteni fogja feladatát.” Borbás Máté vezérőrnagy azzal folytatta, hogy „[...] a karhatalmi ezredében négy századra biztosan lehet számítani. [...] a tömeggel szemben tömeget kell állítanunk. Vannak már megbízható elvtársaink, akiket a karhatalmista századokhoz be lehetne osztani. A pártközpont segítsen bennünket ebben a munkában.” Végül Csémi Károly alezredes szerint „[...] az ezredben a 8. század kivételével a többi ütőképes és hajlandó minden feladatot végrehajtani.”

Usztának ezután az összegzésen kívül nem lehetett más gondja, mint a feladatmeghatározás. Tudatában volt annak, hogy egyfelől „kímélet nélkül likvidálni kell a lövöldözőket”, másfelől viszont „célszerű lett volna már, hogy a párt összehangolja velünk a tevékenységét”, aggodalomra azonban még sincs ok – nyugtatta meg a jelenlévőket –, mert, mint mondotta „természetesen itt vannak a szovjetek is tartalékban”. A kijelölt feladat Földesnél, majd Horváthnál fogalmazódott meg, az ezredparancsnokok megnyugtatták őket, majd a tanácskozás végén a Katonai Tanács elnökét is. Ugyanis nem csupán arról határoztak, hogy életbe léptetik a készültséget, hanem arról is: úgy készítik elő a karhatalmi ezredeket, hogy beszélnek a század- és szakaszparancsnokokkal. Ezek után „határozottan kell fellépni az ellenséggel” szemben, ennek során „gyorsan és kegyetlenül le kell számolni velük”. Az ezredparancsnokok „megértették” a feladatot.²⁸ Az MSZMP IIB határozattal delegált képviselője révén tolmácsoltak végrehajtásának elismerése napokkal később Kádártól hangzott el, hónapokkal ezután kitüntetések adtak a résztvevőknek, a Katonai Tanács tagjai pedig komoly karriert futottak be.²⁹

²⁷ Helyesen: feladatul.

²⁸ Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban: HIM, HL) MN 1967/T–101/139/I. ő. e.

²⁹ Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: *„Mától kezdve lövünk”. Tíz év után a sortüzekről.* Budapest, Kairosz, 2003. 183–184.

Czinege jól emlékezett a karhatalom igénybevételére. Az *Utasítás a karhatalmi szolgálat ellátására szabályzatot* 1957. január 27-én fogadták el, az előterjesztéshez képest kisebb módosításokkal. Annak alapelvei között, hogy azt kik igényelhetik, az utolsó helyen olvasható: „e./ megyei, járási, városi pártbizottságok titkárai”. Ugyanakkor – noha kérhették a karhatalmat a nevezett párttisztviselők – abba már nem volt beleszólásuk, hogy mit tegyenek a kirendelt karhatalommal. A karhatalom alkalmazásának módjáról kizárólag a parancsnok határozhatott. És itt tapintható ki az ellentmondás a történetekhez képest.

A lényeg ugyanis az, hogy mindezt csupán az utóbb elfogadott *Utasítás* tartalmazta. Ezzel szemben – miként a később kiosztott emlékérmek előterjesztéseiben olvasható³⁰ – nem kevés helybéli, különböző szintű pártvezető dicsekedett azzal, hogy tűzparancsot adott annak idején. Így Czinege az *Utasítás* tartalmától nem tért el tanúvallomásában, mert „a polgári, illetve rendőrségi hatóságoknak beleszólása” valóban nem volt abban, hogy miként alkalmazzák a karhatalmat.³¹ Arról viszont hallgatott, ami előtte, a sortüzek során történt.

Biszkunak tehát viszonylag kevés volt a „fizikai megsemmisítések száma”. Miként tekintettek annak idején Biszkura, az IKB és az IIB fiatal tagjára az elvtársai?? Volt, aki így jellemezte: „[...] eredetileg munkás, 1945-től pártfunkcionárius volt, s – az anyalföldiekkel együtt – őt is nimbusz övezte. 1954-ben, még a pártfőiskolán, kíméletlenül szembeszegült a pártellenzék tagjaival és az általuk megfogalmazott dokumentumokkal. Az ismeretlenségből Biszkut az 1955–56-os időszak emelte ki. Börtönből való kiszabadulása után ugyanis Kádár Angyalföldön volt kerületi titkár. Az ő utódja lett Biszku, tisztesen felvállalva elődje politikai vonalát. Irányítása alatt a kerületi pártbizottság a centrum és a pártellenzék szektarianizmus elleni harcának egyik szervezeti központja lett. Feladatkörei nyomán 1956 után már kulcsfigura: előbb pesti titkárként, majd belügyminiszterként tevékenykedett. Hogy belügyminiszterként önálló politikát folytatott-e, vagy az apparátus tartotta fenn, irányította őt, nem tudom.

1956–58-ban, mikor én a KB Irodán dolgoztam, a várost jól ismerő, de főleg szervezeti rendszabályokban gondolkodó emberként ismertem meg Biszkut. Nem kevés elfogultság élt benne az értelmiséggel szemben. A pártmunka fogalmát nagyjából az apparátussal azonosította, a párt vezető szerepét a döntések monopóliumával. A hatalom és a nómenklátúra embere volt, korábban és a későbbiekben egyaránt. Összefonódása a fegyveres testületek vezetőivel meghatározta politikai pályafutását egészen 1972-ig.”³²

³⁰ MNL OL M–KS–288. f. 30/1957/14. ö. e. Csongrád megyei előterjesztések.

³¹ HL MN 1967/T–101/139/I. ö. e. 2 és 6.

³² Ságvári Ágnes: i. m. 128–129.

A nem csupán az idő tájt hivatásos forradalmár, hanem utóbb elismert levéltáros-történész találónak tűnő jellemzéséhez némiképp kötődve, elvi élel idézzük fel Biszku párttól kialakított álláspontját: „Egy kommunista, legyen az bárhol, elsősorban párttag, másodsorban is párttag, kommunista és [...] amit a Politikai Bizottság meghatároz [...], hogy úgy mondjam az asztalon lévő bibliának kell lennie [...]”³³ Mindez nála vezérfonal volt, elvi meggyőződését következetesen képviselte. A fennmaradt dokumentumok mindezt alátámasztják, mert azon „társadalmi szervezet” vezető erőcsoportjának volt a tagja, amelyikről – miként Kádár mondta – „minden 2 éves gyerek” tudta, hogy eldöntötte „az állami szervek” – hát még a közös, párt és állami eredetű karhatalomnak – „minden lépését”. A párt első emberét idéztük arról, hogy miként foglalta össze az 1956. november 4-ét követő repressziós intézkedések lényegét 1957. június 24-én.³⁴

Kádár szerint „a párt köteles az ellenséggel szemben adminisztratív eszközöket alkalmazni. Tehát nemcsak helyes és megengedhető a diktatórikus módszer, hanem elemi kötelessége a pártnak ezeket a módszereket alkalmazni [...] és végül a legfontosabb feladat az ellenség politikai likvidálása.« Világos beszéd volt: diktatórikus módszereket alkalmazni és a legfontosabb: »az ellenség politikai likvidálása«. Mindez azonban a gyakorlatban felcserélődött: a politikai »ellenség« likvidálása következett be, ami nem volt más, mint maga a megtorlás.”³⁵ Az MSZMP országos párttervezete tudomásul vette, és megadta a felhatalmazást a folytatáshoz is.

A jogszolgáltatással összefüggő feladatoknak – benne Biszku tevékenységének minden részletére – párttestületi, kormányzati, törvényhozói és igazságszolgáltatási összefüggéseit másutt részletesen tárgyaltuk.³⁶ Nem kívánjuk tételelesen ismertetni ezért azokat a letartóztatási javaslatokat, amelyeket Biszku annak idején az MSZMP ideiglenes vezető testületei, azaz olyan fórumok elé terjesztett jóváhagyásra, amelyek – miután a büntetőeljárásokban illetéktelenek voltak – nem szavazhattak volna róluk. Korabeli magatartásának kétarcúságát ugyanakkor más dokumentumok is bizonyítják.

³³ Budapest Főváros Levéltára XXXV (29) 1958/a/ 2. ö. e. A B. M. Pártbizottság 1958. február 27-i ülése. Idézi: Krahulcsán Zsolt: *A párt belügye. A politikai rendőrség és az MSZMP a korai Kádár-korszakban (1956–1962)*. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L’Harmattan, 2013.179.

³⁴ *A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei*. IV. köt. 1957. május 21.–1957. június 24. Szerk. és a jegyzeteket készítette: Baráth Magdolna és Ripp Zoltán. A bevezető tanulmányt írta: Ripp Zoltán. Budapest, Intera Rt., 1994. , 303. (Eredeti: MNL OL M–KS–288. f. 5/32. ö. e.)

³⁵ Zinner Tibor: *A kádári megtorlás*, 230–231.

³⁶ Uo. 5–450.

Noha Biszku nem volt jogász, mégis véleményt nyilvánított a felbujtásról, nem is akármikor, hanem 1957 nyarán. Azt követően, hogy a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsa két nappal korábban hét embert ítelt másodfokú büntetőeljárásban halálra Tóth Ilona és társai büntetőperében, az országos pártértekezleten a belügyminiszter szerint az előtte felszólalók – mint Major Tamás színművész – „egy példát említettek: Gálinak³⁷ [József] az elítélését. Megmondom, most nem ismerem a dolgot, mert ezt nem néztem meg (valószínűleg most történt ez a dolog). Itt valószínűleg annak a következményei jelentkeznek, hogy mi az ügyész³⁸ elvtárrsal meg Nezvál elvtárrsal leültünk, megvitattuk ezt, és megmondtuk: lehetetlen helyzet, hogy azokat az embereket, akik fegyvert fogtak vagy belesodródtek az eseményekbe, szigorúbban bírálják el, mint azokat, akik politikai vagy szellemi irányítással elősegítették, hogy ezek ide kerüljenek, tehát a fölbujtókat. Nem tudom, hogy Obersovszky [Gyula] mennyit kapott, ugyanaz az ügy. Az egyik három évet kapott, a másik egyet.³⁹ Ezt meg kell nézmem. A helyzet az, elvtársak – és ezt mi következetesen visszük –, hogy akik politikai vezető szerepet töltöttek be és fölbujtók voltak, szigorúbban kell elővenni, mint azokat, akik tevékenységük kapcsán belesodródtek ezekbe az eseményekbe. Ahol ilyen túlzás van, azt külön meg kell nézni, és ha túlzás van, lehet ezen változtatni.”⁴⁰

1956. március 24-én, az angyalföldi aktíván a jelenlévő Rákosi Mátyást és az MDP Központi Vezetősége PB-t megbírálta s a lemondását követelte Litván György vendéglátó-ipari technikum tanár, igazgató-helyettes. Miután Kádárt 1955. szeptember 6-án a Pest megyei Pártbizottság első titkárává választották, ekkor már Biszku volt a kerületi titkár, aki mindezt hallhatta. Az alább idézendő visszaemlékezés-részlet Ságvári Ágnestől származik.

³⁷ A Fővárosi Bíróság Tóth Ilona Gizella és társai büntetőügyében 1957. április 8-án hirdetett elsőfokú ítéletet. A Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsa másodfokú ítéletének kelte 1957. június 20-a. Az IKB ülése ezt követően zajlott. Az 1956. december 5-én letartóztatott Gálit szervi szívbaja miatt 1957. január 31-én szabadlábra helyezték. Az elsőfokú bíróság az újságírókat egy-, Obersovszkyt háromévi börtönbüntetésre marasztalta el. Másodfokon mindkettőt halálra ítélték, ezért az IKB ülésén Major tiltakozott emiatt. (Zinner Tibor: *A kádári megtorlás*, 225.) Biszku – és az itt nem idézett Kádár (Uo. 228 és 231.) – Major tiltakozására, ahogy citáltuk, úgy reflektált. Miután „túlzás” volt, a legfőbb ügyész benyújtotta a törvényességi óvást. Ezt követően életben maradtak, mert a Legfelsőbb Bíróság Elnökségi Tanácsa életfogytig tartó börtönbüntetésre változatta ítéletüket 1957. július 4-én. (MNL OL XIX-E-1-z. 001/1958. Feljegyzés, 1958. augusztus 21.) Négy társukat azonban június 26-án, Tóthot június 28-án reggel, percekkel hét óra előtt kivégezték.

³⁸ Vélhető, hogy Biszku nem a büntetőeljárás vádlójára, hanem a legfőbb ügyészre, dr. Szénásira célt.

³⁹ Utalás az elsőfokú büntetőeljárásban kihirdetett ítéletek mértékére.

⁴⁰ *Iratok*. IV. köt. 253–254. Jegyzőkönyv az IKB üléséről, 1957. június 22. Továbbá: Zinner Tibor: *A kádári megtorlás*, 228.

„Én másképp fogtam fel ugyanezeket a dolgokat. Nekem rosszulest, hogy Novobáczky Sándor barátom, fiatalkori ideálom, szépíró, a kiváltságosak ellen írott híres cikkében megfosztott attól a jogtól, hogy mint kommunista »különös embernek«, vagy akár »hivatásos forradalmárnak« érezhessem magam. Elhittem, elhittem magammal, hogy hamarabb lesz konszolidáció, ha őt »kivonják a forgalomból«. De hiányzott.” Letartóztatását 1957. január 26-án adta tudtul a B. M. közleménye. „»Igazam« tudatában azonnal elutasítottam régi barátnőm, Gál Éva kérését, aki Litván ügyében interpellált nálam, mint a Központi Bizottság irodavezetőjénél. Kérte, hogy illegális szervezkedés miatt (Magyar Demokratikus Függetlenségi Mozgalom) internált férjét bocsássák szabadon, hiszen beszélgetéseken kívül alig tett egyebet. Éva 1945 után kenyérkeresethez juttatott, én gépeltem orosz fordításait. Litván pártba való felvételét mint bölcsészkarai párttitkár 1947-ben én szorgalmaztam. Most azonban meggyőződésemm volt, hogy egyelőre nem lehet más feladat, mint a meglévő kormány feltétel nélküli támogatása. Biszku közbelépésére Litván Györgyöt szabadon bocsátották. [...]”⁴¹Utóbb, 1958. október 19-én mégis letartóztatták, a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa hatévi börtönbüntetésre ítélte, s 1963. március 28-án szabadult. A Legfelsőbb Bíróság ítéletét semmissé nyilvánította 1989. december 19-én. Arra kitérnünk felesleges, mert nyilvánvaló, hogy az egyes személyekkel szemben lefolytatott büntetőeljárások – az elindításuktól a végső akkordokig – semmiképp sem tartozhattak volna párttestületek döntéshozóira. Az idő tájt, már az 1945-ös kezdetektől azonban ennek ellenkezője volt a mindennapos gyakorlat. És nem volt másképp ’56 megtorlásakor sem.

A fennmaradt párt- és állami iratok, elhangzott tanúvallomások – miként érzékeltettük – nem kevés esetben félrevezető közléseket tartalmaztak, a lényeg elhallgatták. Ami viszont rendelkezésre áll, gyakorta töredék, egy-egy elejtett mondat, nagyritkán határozat, feladat-meghatározás, utólagos és főképp torz, napi politikát szolgáló, félrevezető magyarázat. Éppen emiatt 2015-ben – amint az a Fővárosi Ítéltáblának a Biszkuval szemben indított korábbi büntetőeljárás ítéletét hatályon kívüli végzéséből kitűnik⁴² – a jog művelői, az ítélkező bírák számára ezekben az esetekben hiányosnak tűnik a láncolat, miközben annak szomorú következményei az igazságszolgáltatás pártirányításának vizsgálatakor — az erről az MSZM KB PB ülésén szavazóktól az ítéletek mértékéről határozó járásbírákig – egyértelműen nyomon követhetőek. „A másodfokú bíróság fontosnak tartja előrebocsátani, hogy a történelmi felelősség és a büntetőjogi felelősség megállapítása között lényeges, érdemi különbségek vannak, azok egymásnak nem feleltethetőek meg. A történelmi felelős-

⁴¹ Ságvári Ágnes: i. m. 183.

⁴² Fővárosi Ítéltábla 6. Bf. 261/2014/17. sz. végzés, 2015. június 1. 12.

ség kimondása a történelemtudomány területére tartozik, ahol e tudomány szabályai szabnak keretet a kutatáshoz, és a történelmi tények, vagy éppen személyek értékeléséhez. Ezzel szemben a büntetőjogi felelősség megállapítása egy formalizált eljárás, a büntetőeljárás keretében történik, ahol egy múltban megtörtént cselekmény és annak környezete, a történeti tényállás, és valamely büntetőjogi norma, a törvényi tényállás kerül összevetésre, valamint megtörténik ezek egymásnak való megfeleltetése. E tevékenység során a terhelt büntetőjogi felelősségről döntő bíróság lehetőségeinek a büntető-eljárásjog kógens normái szabnak keretet.⁷⁴³

„A Kúria 2016. február 2-án megtartott nyilvános ülésén, a több emberen elkövetett emberöléssel megvalósított háborús bűntett és más bűncselekmények miatt Biszku Béla ellen folyamatban levő büntetőügyben alaposnak találta a legfőbb ügyész törvényesség érdekében benyújtott jogorvoslatát és a Fővárosi Ítéltábla 6.Bf.261/2014/17. számú – a Fővárosi Törvényszék 42(I.)B.2158/2013/29. számú hatályon kívül helyezést kimondó és az I. fokú bíróságot új eljárásra utasító – végzéséről megállapította, hogy az törvénysértő.”⁷⁴⁴ Az új büntetőeljárás végén a Fővárosi Törvényszék kihirdetett ítéletben ismételten elmarasztalta a vádlottat, amivel szemben mind az ügyész, mind a védő fellebbezett, a másodfokú eljárás elmaradt, mivel Biszku elhunyt.

Mindezen rendkívül makacs történeti tények ismeretében a Tisztelt Olvasóra bízunk, hogy miként értékeli főként a mindenkori jogszolgáltatásról az olvasottakat.

⁴³ Uo. 12. o

⁴⁴ Tájékoztató a legfőbb ügyész által a törvényesség érdekében benyújtott jogorvoslati indítvány elbírálásáról a Bt. III.1604/2015. számú ügyben, 2015. február 2. 1. <http://kuria-birosag.hu> (letöltve: 2016. február 15.)

TIBOR ZINNER:

„THE NUMBER OF PHYSICAL LIQUIDATIONS IS RELATIVELY SMALL.”

GLOSSES ON BÉLA BISZKU’S PORTRAIT

Former state and party leader Béla Biszku died on March 31st, 2016. He was the last of those politicians of the Kádár era whose activities became public on the merits mostly only after the regime change in Hungary. The documents made available for scholars since that time reveal his key role in the Kádarian reprisals following 1956 both as an active leader of the Communist Party and as Minister of the Interior.

Biszku started his career as a worker, but from 1945 on he was already a Communist Party official. In 1954, while attending the Party Academy, he stood up against members of the opposition within the party. Later he followed János Kádár in his position as district party secretary of Angyalföld (District XIII of Budapest), adopting his predecessor’s political line. In December 1956, Biszku became the party leader of the capital. Then from spring 1957, he functioned as Minister of the Interior. Even his fellow party leaders did not quite know “whether he was independent in this state role or was controlled and guided by the Party”, as remarked by a contemporary.

Biszku’s influence on the fate of the 228 persons sentenced to death and executed after the 1956 Hungarian Revolution, as well as on that of the over 26,000 Hungarian citizens imprisoned up to spring 1963 is, however, clear. He often intervened in favor of persons, making them immune to punishment, e.g. in the case of those torturing people in prisons. His relations with the leaders of all types of armed forces strongly influenced his career up to 1972.

The last years of his life were spent in the tense atmosphere of the criminal procedure launched against him. With his death, this procedure ended without a definitive judgment. The present study wishes to highlight Biszku’s role as one of the definitive decision-makers of the Hungarian political leadership (consisting of János Kádár, Dr. Ferenc Münnich, György Marosán and István Tömpe) which, fully supported by Moscow, temporarily restored the horror of the Rákosi regime after November 4th, 1956.

TIBOR ZINNER :

„RELATIV GERING IST DIE ZAHL DER PHYSISCHEN VERNICHTUNGEN”

BEITRÄGE ZUM PORTRÄT VON BÉLA BISZKU

Die Medien taten am 31. März 2016 die Todesnachricht des einstigen führenden Politikers in Staat und Partei Béla Biszku kund. Mit ihm ging ein Politiker aus der Periode des kádárschen Ungarn, über dessen wesentliche Tätigkeit zum Großteil nach der Wende immer mehr bekannt werden konnte und auch bis heute noch immer mehr bekannt wird. Aus den erforschbar gewordenen Dokumenten kam seine unrühmliche Rolle bei der kádárschen Vergeltung sowohl als aktiver Führungspolitiker der Partei als auch als Innenminister ans Tageslicht, denn gerade er war eine Schlüsselfigur.

Ursprünglich Arbeiter, von 1945 an Parteifunktionär, wandte er sich schon 1954 an der Parteihochschule gegen die Mitglieder der Parteiopposition. János Kádár war nach seiner Freilassung im Budapester Stadtteil Angyalföld Bezirksparteisekretär, sein Nachfolger wurde Biszku, der sich zur politischen Linie seines Vorgängers bekannte. Vom Dezember 1956 an war er als Führer Nummer 1 im hauptstädtischen Parteileben, später an der Spitze des Innenministeriums tätig. Nicht einmal seine Zeitgenossen konnten entscheiden, ob er in dieser Funktion „eine selbständige Politik betrieb, oder ob der Apparat ihn hielt und steuerte.”

Das Endergebnis aber ist bekannt, weil auch Biszku auf den Gang des Schicksals der nach der Revolution und dem Freiheitskampf aufgrund rechtskräftiger Urteile hingerichteten 228 Menschen und der bis zum Frühjahr 1963 verurteilten über 26.000 ungarischen Staatsbürger eine massive Wirkung ausübte – bei dem einen so, einem anderen anders. Mehr noch: Oft konnte er auch verfügen, gegenüber wem keinerlei Verfahren eingeleitet werden sollte. Als Beispiel kann der Schutz der Mitglieder der Exekutivorgane der Vergeltung erwähnt werden, die physische Gewalt angewendet hatten. Mit den Leitern der bewaffneten Organe pflegte er entscheidende Beziehungen, was sich auf die Entwicklung seiner Laufbahn bis 1972 stark auswirkte.

Die letzten Jahre seines Lebens waren von dem gegen ihn eingeleiteten Strafverfahren geprägt, das durch seinen Tod so zu Ende ging, dass es statt eines rechtskräftigen Urteils oder Freispruchs eingestellt wurde. Die Studie soll Beiträge dazu

liefern, wie Biszku – neben János Kádár, Dr. Ferenc Münnich, György Marosán und István Tömpe – ein determinierender Entscheidungsträger jener politischen Führung gewesen war, die mit voller Unterstützung durch Moskau die fürchterliche Rákosi-Ära nach dem 4. November 1956 am Anfang und vorübergehend restauriert hatte.